

NORGES HØYESTERETT

Den 30. juni 2016 avsa Høyesterett dom i

HR-2016-01459-A, (sak nr. 2016/317), straffesak, anke over dom,

A (advokat Anders Westeng – til prøve)

mot

Den offentlige påtalemyndighet (statsadvokat Kristian Jarland)

S T E M M E G I V N I N G :

(1) Dommer **Indreberg**: Saken gjelder domfeltes anke over fellende dom for overlagt drap, og reiser særlig spørsmål om de psykiatriske sakkyndiges rolle.

(2) Statsadvokatene i Oslo satte 10. november 2014 A under tiltale. Post I i tiltalebeslutningen gjaldt overtredelse av straffeloven 1902 § 233 første og annet ledd – overlagt drap. Grunnlaget var følgende forhold eller medvirkning til dette:

"En gang i tidsrommet tirsdag 26. til onsdag 27. mars 2013 på X, på bopel i ---- 00 eller på en parkeringsplass i nærheten, drepte hun etter forutgående overveielser sin ektefelle B. I forkant kjøpte hun kanne og brennbar væske (diesel) og lurte trolig ektefellen til å innta beroligende og/eller søvnfremkallende medikamenter. Mens han satt i passasjeretset i en BMW personbil med registreringsnummer 00000 på nevnte parkeringsplass, anstiftet hun brann i bilen ved hjelp av diesel slik at B tilnærmet brant opp eller så drepte hun ham forut for brannstiftelsen på en måte som ikke lar seg fastslå på grunn av betydelige brannskader."

(3) De øvrige postene gjaldt fysisk og psykisk mishandling av hennes og avdødes fem barn (post II), represalier mot den eldste datteren for en vitneforklaring hun hadde avgitt (post III) og påvirkning av aktører i rettsvesenet ved å instruere de tre yngste barna om hva de skulle si i dommeravhør, samt ved to handlinger som skulle påvirke et annet vitne (post IV).

(4) Drammet tingrett frifant under dissens 3-2 tiltalte for drapstiltalen, men domfelte for de øvrige forholdene. Tingrettens dom 6. mars 2015 har for straffespørsmålet slik domsslutning:

"1. A, født 00.00.1961, frifinnes for tiltalebeslutningen post I.

2. **A, født 00.00.1961, dømmes for overtredelse av straffeloven § 219 første straffalternativ slik den lød før lovendringen 01.01.2006, straffeloven § 219 annet ledd jf. første ledd, straffeloven § 132a første ledd b jf. annet ledd jf. fjerde ledd første straffalternativ og straffeloven § 132 a første ledd a jf. annet ledd jf. fjerde ledd første straffalternativ til fengsel i 3 – tre – år og 6 – seks – måneder, jf. straffeloven § 62.**

I straffen fragår i alt 738 – syvhundreogtrettiåtte – dager for utholdt varetekt."

- (5) Både påtalemyndigheten og A anket tingrettens dom til lagmannsretten. Påtalemyndigheten anket over frifinnelsen for post I og over straffutmålingen. A anket over bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet og straffutmålingen for post II til IV. A trakk senere anken over bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet.
- (6) Borgarting lagmannsrett avsa 3. desember 2015 dom som for straffespørsmålet har slik domsslutning:
- "A, født 00.00.1961, dømmes for overtredelse av straffeloven § 233 første og annet ledd, samt de forhold som er rettskraftig avgjort ved Drammen tingretts dom 6. mars 2015, alt sammenholdt med straffeloven § 62 første ledd, til fengsel i 21 – tjueen – år. Til fradrag i straffen går 1 011 – ettusenogelleve – dager for utholdt varetekt."**
- (7) A har anket til Høyesterett. Anken gjelder saksbehandlingen, lovanvendelsen og straffutmålingen. Ved Høyesteretts ankeutvalgs beslutning 21. april 2016 ble anken over lovanvendelsen og saksbehandlingen tillatt fremmet, mens anken over straffutmålingen ble nektet fremmet.
- (8) Under anken over lovanvendelsen anføres det at lagmannsrettens premisser etterlater tvil om det strafferettslige beviskravet er anvendt riktig.
- (9) I anken over saksbehandlingen er det gjort gjeldende at dommen er mangelfullt begrunnet, at saken ikke ble tilstrekkelig opplyst, og at bruken av psykiatrisk sakkyndige medførte at A ikke fikk en rettfærdig rettergang. Under forhandlingene for Høyesterett er det det siste temaet som har stått sentralt. Innvendingene som er gjort gjeldende, kan oppsummeres slik:
- (10) Det skulle ikke vært oppnevnt psykiatrisk sakkyndige i lagmannsretten. På dette stadiet i saken var det verken spørsmål om utilregnelighet eller bruk av forvaring. De sakkyndiges bidrag tjente dermed utelukkende til å kaste lys over tiltaltes troverdighet. Etter Høyesteretts praksis krever slik bevisføring at det foreligger et særlig behov, jf. Rt. 2005 side 907 avsnitt 38. Dessuten kan det knytte seg slike betenkeligheter til bevisføringen at den må nektes. Det vises til at Høyesterett i Rt. 1996 side 1114 ut fra personvern- og rettsikkerhetshensyn nektet tiltalte å føre bevis basert på bruk av løgndetektor. I Rt. 2001 side 1465 ble de tiltaltes begjæring om oppnevning av sakkyndige til å vurdere deres troverdighet, ikke tatt til følge. Begrunnelsen var at en slik sakkyndig vurdering griper direkte inn i lagrettens bevisvurdering. De samme hensynene gjør seg gjeldende i vår sak.
- (11) Det reises også innvendinger mot foredraget de sakkyndige holdt i retten. Det var basert på en metodisk fremgangsmåte og hadde et slikt innhold at det stred mot forbudet mot

bruk av løgndetektor, vernet mot selvinkriminering, retten til kontradiksjon og uskyldspresumsjonen, og innebar en utilbørlig påvirkning av lagretten.

- (12) De sakkyndige var dessuten inhabile.
- (13) En helhetsvurdering av prosessen – hvor det også sees hen til at spørsmålet til lagretten var svært åpent uten angivelse av fremgangsmåte for drapet og med et videre tidsrom enn lagt til grunn i tiltalen, og at lagmannen i sin rettsbelæring i sterk grad fokuserte på tiltaltes troverdighet – viser at det foreligger en krenkelse av retten til en rettførdig rettergang, jf. Den europeiske menneskerettskonvensjon – EMK – artikkel 6.
- (14) *Mitt syn på saken*
- (15) Grunnlaget for drapstiltalen er i korte trekk at tiltaltes ektefelle ble funnet død og nesten oppbrent i tiltaltes nedbrente bil på en parkeringsplass i nærheten av deres bopel onsdag 27. mars 2013. I bilen var rester av diesel, og i kroppen til avdøde var det medisiner. Rester av de fleste av de samme medisinene fantes i en kaffekvern tiltalte nettopp hadde kjøpt, og i drikkeglass, flasker og lignende gjenstander i boligen. Tiltalte hadde kjøpt en bensinkanne, fyrstikker, engangshansker og diesel like før brannen fant sted. Hun hevder at hun sist så sin ektefelle mandag 25. mars 2013, og at det er tale om et selvdrap arrangert slik at det skulle se ut som et drap hun er skyldig i. Påtalemyndigheten mener det er et drap, og at tiltalte er skyldig. Det er enighet om at noen tredje forklaring ikke er aktuell.
- (16) Tiltalte ble straks pågrepet og siktet for drapet. Tingretten oppnevnte på begjæring fra påtalemyndigheten psykiaterne Gunnar Johannesen og Audun Møller til å foreta en judisiell observasjon av henne. Mandatet omfattet en utredning av observandens livsløp, herunder psykisk og sosial funksjonsevne i henhold til det internasjonale diagnosesystemet ICD 10, vurdering av tilregnelighet og mulig grunnlag for straffnedsettelse, særreaksjon eller forvaring. Sistnevnte omfattet prognose for atferd og personlig funksjonsevne, innbefattet risiko for voldsatferd.
- (17) De sakkyndige avgav erklæring 15. juli 2013 hvor de konkluderte med at A verken var psykotisk eller hadde en annen alvorlig psykisk lidelse med betydelig svekket evne til realistisk vurdering av sitt forhold til omverdenen. Hun hadde heller ikke vært bevisstløs på tidspunktet for handlingene og var ikke psykisk utviklingshemmet. De sakkyndige hadde ikke tilstrekkelige opplysninger til å vurdere en personlighetsdiagnose. Punktet om forvaring ble ikke besvart, fordi det ikke kunne gjøres uten å ta stilling til bevisspørsmålet. Da siktelsen senere ble utvidet med postene II til IV, ble de sakkyndige bedt om å utarbeide en tilleggserklæring. I denne var konklusjonene uendret. Den rettsmedisinske kommisjon fant ikke vesentlige mangler ved erklæringene.
- (18) Under tingrettens forhandlinger var de sakkyndige på vanlig måte til stede. De avgav forklaring siste dag før prosedyrene, og opplyste da at de etter å ha observert tiltalte under forhandlingene, hadde grunnlag for å sette personlighetsdiagnoser. Tiltaltes forsvarer innvendte at slike diagnoser var uten relevans, og at en redegjørelse for dem kunne føre inn på et spor som har en klar side til rettens vurdering av troverdighet. Tingretten kom etter overveielser til at de sakkyndige skulle forklare seg om personlighetsdiagnoser, men rettens leder instruerte om at retten ikke ønsket uttalelser rundt bevisspørsmål eller ting som gjaldt tiltalen i saken. De sakkyndige redegjorde deretter for at tiltalte etter deres syn

fyller kriteriene for diagnosen F60.4 dramatiserende personlighetsforstyrrelse og F60.2 dyssosial personlighetsforstyrrelse, samt at sistnevnte er av en så alvorlig karakter at kriteriene for psykopati er oppfylt. De tilbød seg å redegjøre for grunnlaget for diagnostiseringen, men verken retten eller forsvarerne ønsket det. Uttalelsen ble senere nedfelt i en tilleggserklæring 18. februar 2015 som ble sendt Den rettsmedisinske kommisjon. Kommisjonen fant ikke vesentlige mangler.

- (19) Under saksforberedelsen for lagmannsretten begjærte påtalemyndigheten at de sakkyndige skulle reoppnevnes, og at deres rettspsykiatriske erklæringer samt forklaringer skulle tillates ført under behandlingen av skyldspørsmålet. Forsvarerne motsatte seg dette, og anførte at forklaringene ikke var relevante, ville forrykke styrkeforholdet mellom partene, og at de sakkyndige var inhabile. Borgarting lagmannsrett avsa 28. september 2015 kjennelse med slik slutning:
- "1. Rettspsykiatrisk erklæring av 15. juni 2013, tilleggserklæringer av 25. april 2014 og 18. februar 2015 og forklaring fra sakkyndig Gunnar Johannessen og Audun Møller tillates ført under behandlingen av skyldspørsmålet under ankeforhandlingen.**
- 2. Spesialistene i psykiatri Gunnar Johannessen og Audun Møller oppnevnes som rettspsykiatrisk sakkyndige for lagmannsretten."**
- (20) Kjennelsen ble ikke påanket.
- (21) I samsvar med kjennelsen forklarte de sakkyndige seg for lagmannsretten under behandlingen av skyldspørsmålet. Overlege Møller var til stede i retten, mens overlege Johannessen deltok på telefon fra Sør-Afrika.
- (22) Overlege Møller viste lysbilder med tekst under sin forklaring. For Høyesterett er utskrift av lydopptak av forklaringen og kopi av lysbildepresentasjonen fremlagt.
- (23) Det fremgår at Møller understreket at medisinske diagnoser innebærer skjønn, og at han redegjorde for de diagnostiske hjelpemidler de sakkyndige hadde brukt. Møller forklarte om personlighet og personlighetsforstyrrelser generelt, herunder om kriteriene for å anse de aktuelle personlighetsforstyrrelsene og psykopati for å foreligge. Videre begrunnet han hvorfor de sakkyndige mener A oppfyller tilstrekkelig mange kriterier til at hun har en dramatiserende og en dyssosial personlighetsforstyrrelse, sistnevnte så alvorlig at den fyller kriteriene for psykopati.
- (24) En stor del av lysbildene gjaldt kriteriene som er opplistet i en sjekklister for psykopati (PCL-SV). Hvert bilde inneholdt ett kriterium, med relevante kjennetegn angitt i kulepunkter. De kriterier og kulepunktene de sakkyndige mente ikke sikkert var til stede, var fremhevet med fet skrift. Det er tale om 12 lysbilder med følgende overskrifter: "Overfladisk, Grandiositet, Løgnaktig/svikefull, Manglende anger, Manglende empati, Tar ikke ansvar for egne handlinger, Impulsivitet, Dårlig atferdskontroll, Mangler mål, Uansvarlig, Antisosial atferd i ungdommen, Antisosial atferd i voksen alder."
- (25) Enkelthetene i forklaringen vil bli nærmere presentert under min behandling av de innvendinger som er reist mot den.

- (26) Jeg vurderer først anførselen om at det ikke skulle vært oppnevnt psykiatriske sakkyndige i lagmannsretten.
- (27) Da lagmannsretten avgjorde at de sakkyndige skulle oppnevnes, tok den utgangspunkt i straffeprosessloven § 292 annet ledd, og stilte spørsmål om det var saklig og relevant å fremlegge de sakkyndige erklæringene og å avhøre de sakkyndige under behandlingen av skyldspørsmålet. Den besvarte spørsmålet bekreftende, og konkluderte med at det dermed ikke var grunnlag for å nekte beviset ført. I og med at det var tale om å oppnevne de psykiatriske sakkyndige – hvilket blant annet innebar at de skulle følge prosessen og observere tiltalte også i lagmannsretten – var det imidlertid ikke dette, men hvorvidt det var "nødvendig for avgjørelsen av saken" å oppnevne psykiatriske sakkyndige, som skulle vært vurderingstemaet, jf. straffeprosessloven § 165.
- (28) Når forhandlingene nå er gjennomført, kan likevel ikke det at lagmannsrettens oppnevningstilstand ble fattet på grunnlag av uriktig vurderingstema, og dermed med lavere terskel for å foreta oppnevning, i seg selv lede til opphevelse av dommen. At retten får mer informasjon enn den kanskje ellers ville fått, utgjør ingen saksbehandlingsfeil dersom det ikke hefter feil eller betenkeligheter ved informasjonen. Spørsmålet blir følgelig om det at de sakkyndige ble bedt om å redegjøre for sin vurdering av tiltaltes personlighet før lagretten avgjorde skyldspørsmålet, måten informasjonen var innhentet på eller form eller innhold i det som ble presentert, må lede til at dommen oppheves.
- (29) Formålet med oppnevning av rettspsykiatriske sakkyndige i straffesaker angis gjennomgående å være å klarlegge om det foreligger forhold av betydning for vurdering av tiltaltes tilregnelighet, som hører under skyldspørsmålet, og om eventuell nedsatt bevissthet eller gjentakelsesfare, som hører under reaksjonsspørsmålet, se Andenæs: Norsk straffeprosess, 4. utgave 2009 side 238 og Bjerke, Keiserud og Sæther: Straffeprosessloven med kommentarer, bind I, 4. utgave 2011 side 591. De sakkyndiges vurderinger av hvorvidt det foreligger personlighetsforstyrrelser, hører da hjemme under spørsmålet om gjentakelsesfare under reaksjonsspørsmålet. Det er generelt ansett som uheldig at vurderingen av gjentakelsesfare kommer før avgjørelsen av skyldspørsmålet, jf. Rt. 2001 side 524 på side 533.
- (30) Høyesterett har imidlertid tillatt at det redegjøres for personlighetsforstyrrelser før lagrettens avgjørelse av skyldspørsmålet. Den meste sentrale dommen er Rt. 1985 side 397, som gjaldt en mann som var tiltalt for å ha tatt livet av sine to barn med noen års mellomrom. På aktors spørsmål til de sakkyndige om det var mulig å foreta slike drap uten å være sinnssyk, svarte de at det var mulig hvis man hadde massive karakteravvik. Det kom videre fram at de sakkyndige var kommet til at tiltalte i saken hadde betydelige karakteravvik – så betydelige at han kunne betegnes som psykopat.
- (31) I saken gjorde forsvareren gjeldende at før lagretten hadde avgjort skyldspørsmålet, skulle de sakkyndiges forklaring ha vært begrenset til spørsmålet om tiltalte var sinnssyk eller bevisstløs på tidspunktet for handlingene tiltalen gjaldt. Til dette uttalte førstvoterende med tilslutning fra de øvrige dommerne:

"Det forekommer meg imidlertid tvilsomt om en begrensning til det som angikk skyldspørsmålet, kunne gjøres så snever. I den foreliggende sak kunne det for avgjørelsen av skyldspørsmålet fremstille seg som betydningsfullt å få et bilde av tiltaltes atferds- og reaksjonsmønster og av hans personlighetsegenskaper. Det er i så måte illustrerende at flertallet av de 53 vitner som ble ført for lagmannsretten under

forhandlingene om skyldspørsmålet, etter det opplyste ikke var innkalt for å forklare seg om forhold i konkret tilknytning til dødsfallene, men om sitt kjennskap til og inntrykk av tiltalte. En vesentlig del av disse vitner var for øvrig innkalt på begjæring av forsvareren. Det måtte under disse omstendigheter være nærliggende å få de psykiatriske sakkyndiges uttalelse om hvilke slutninger om tiltaltes personlighet som kunne trekkes av denne del av bevisførselen, til belysning av hvorvidt slike drapshandlinger som tiltalen gjaldt, fremsto som uforklarlige ut fra hans personlighet. Slik denne sak måtte fremstille seg for lagmannsretten, har jeg vanskelig for å anse det som en saksbehandlingsfeil at retten tillot den eksaminasjon fra aktors side som jeg tidligere har referert, og som fremstod som en naturlig videreutvikling av eksaminasjonen om tilregnelighetsspørsmålet."

- (32) Den samme problemstillingen kom opp i Rt. 2001 side 524. Flertallet løste saken på et annet grunnlag, men viste til Rt. 1985 side 397 og antok at det ikke kunne rettes særlige innvendinger mot dokumentasjonen av de sakkyndige erklæringene og redegjørelsen i tilknytning til dem. Mindretallet, som måtte ta stilling til dette, la til grunn rettsoppfatningen i Rt. 1985 side 397.
- (33) Etter gjeldende rett er det altså adgang til å avhøre de sakkyndige om tiltaltes personlighet under forhandlingene om skyldspørsmålet der dette er saklig begrunnet. Det kan ikke være noe vilkår for å tillate forklaring om tiltaltes personlighet at den kommer i forlengelsen av en vurdering av tilregnelighet, selv om det var tilfellet i 1985-dommen.
- (34) I vår sak hevder imidlertid tiltalte ved forsvareren at det må trekkes et skille mellom saker der de sakkyndiges forklaring tar sikte på å belyse om tiltalte kan tenkes å ha begått handlingen tiltalen gjelder, slik som i 1985-dommen, og tilfeller der det er tiltaltes troverdighet som skal belyses. Høyesterett har krevd særlige grunner for å tillate sakkyndiges vurdering av vitners troverdighet, jf. f.eks. Rt. 2005 side 907 avsnitt 38, og har ikke tillatt tiltalte å underkaste seg løgn-detektor, jf. Rt. 1996 side 1114, eller å få oppnevnt sakkyndige for å foreta en troverdighetsvurdering av de tiltalte, jf. Rt. 2001 side 1465. I vår sak hevdes det at de sistnevnte dommene er avgjørende.
- (35) Jeg kan ikke følge forsvareren her. Det er ikke noe i mandatet til de sakkyndige som peker i retning av at de skal vurdere, er tiltaltes troverdighet. Jeg mener også at de betraktningene førstvoterende i 1985-dommen og annenvoterende i 2001-dommen gav uttrykk for om hvorfor det var adgang til å høre de sakkyndige før skyldspørsmålet var avgjort, passer godt i vår sak. Siden dødsfallet skyldes handlinger begått enten av tiltalte eller av fornærmede, har det vært ført mange vitner om ektefellenes personlige egenskaper. Blant disse inngår tiltaltes behandlende psykolog, som mener at tiltalte ikke har personlighetsforstyrrelser. Det er nettopp i en slik situasjon Høyesterett tidligere har ment at det er saklig begrunnet med sakkyndiguttalelser om personligheten.
- (36) Når de sakkyndiges forklaring har en side til troverdighet, er det fordi løgnaktighet inngår som ett av kriteriene for psykopatkaraktistikken. Jeg kan ikke se at de dommene forsvareren har fremhevet, er til hinder for at de sakkyndige, som ledd i sin vurdering av om en tiltalt har personlighetsforstyrrelser, også kommer inn på dette. Hvorvidt de sakkyndige her gikk for langt i å undersøke og fremheve tiltaltes angivelige løgnaktighet, kommer jeg tilbake til.
- (37) Det følger av dette at det ikke var en feil at de rettspsykiatriske sakkyndige forklarte seg om sin vurdering av tiltaltes personlighet før lagretten hadde avgjort skyldspørsmålet. Jeg tilføyer likevel at det bør utvises tilbakeholdenhet med slik bevisføring, og at avhøret av

de sakkyndige må søkes gjennomført på en slik måte at de ikke får større innflytelse på bevisvurderingen enn deres medisinske kompetanse gir grunnlag for.

- (38) I saken her er det anført at de sakkyndige var inhabile til å opptre i lagmannsretten. Det er vist til at de i tingretten ble oppfattet som å gå aktors ærend, noe også en journalist som fulgte saken, gav uttrykk for i presseoppslag. I dette spørsmålet kan jeg slutte meg til lagmannsrettens begrunnelse i kjennelsen 28. september 2015, hvor konklusjonen var at de ikke var inhabile. Det er etter straffeprosessloven § 142 ikke noe forbud mot å oppnevne de samme sakkyndige for ankeinstansen, og det er ikke uvanlig. Lagmannsretten har vist til at det ikke utover avisartiklene var søkt påvist at de sakkyndige hadde opptrådt upassende under hovedforhandlingen i tingretten. Og de fleste av de innvendingene som er reist mot de sakkyndiges arbeid i lagmannsretten, og som jeg straks kommer inn på, kunne ikke vært gjort gjeldende på samme måte mot deres arbeid i tingretten.
- (39) Jeg går så over til spørsmålet om de sakkyndige innhentet opplysningene som utgjør grunnlaget for deres konklusjon, på en måte som innebærer at tiltaltes rettigheter ble krenket.
- (40) Det er for det første gjort gjeldende at bruken av de sakkyndige på den måten det skjedde i saken, innebærer en omgåelse av forbudet mot bruk av løgndetektor. Begrunnelsen er at de sakkyndige observerte tiltalte i retten, og vektla da ikke bare viljestyrte handlinger, men også kroppsspråk tiltalte var seg ubevisst, slik en løgndetektor gjør. Dermed invaderes personligheten. Når så dette gir grunnlag for en forklaring om at den tiltalte tilhører en gruppe mennesker som "lyver, lurer og bedrar for å oppnå egne formål", vil det, sammen med de rettsoppnevnte sakkyndiges faglige autoritet, medføre fare for at innholdet i foredraget blir tillagt større autoritet enn det fortjener, hevdes det. Både de personvernmessige og de rettssikkerhetsmessige hensyn som begrunner forbudet mot løgndetektor, gjør seg med andre ord gjeldende.
- (41) Jeg mener parallellen her blir trukket for langt. De sakkyndiges oppgave var som nevnt ikke å fungere som menneskelige løgndetektorer, men å observere tiltaltes personlighet. Den tiltaltes ufrivillige kroppslige reaksjoner inngår da blant en rekke faktorer som vektlegges. At det kan være en tilleggsbelastning for tiltalte å bli observert av sakkyndige i retten, kan det neppe være tvil om, men noen invadering av personligheten er det ikke. De anførte rettssikkerhetsmessige betenkeligheter kommer jeg tilbake til.
- (42) Det er videre gjort gjeldende at innhenting av grunnlagsmaterialet krenker vernet mot selvinkriminering – det vil si vernet mot at siktede presses til å forklare seg om det forhold siktelsen gjelder. Vernet inngår i retten til en rettferdig rettergang, jf. Grunnloven § 95 og EMK artikkel 6, og er nevnt uttrykkelig i konvensjonen om sivile og politiske rettigheter artikkel 14 nr. 3 bokstav g. I dette tilfellet har det imidlertid ikke vært tale om press, verken direkte eller indirekte. Tiltalte fikk klar beskjed om at hun ikke pliktet å snakke med de sakkyndige, og i informasjonsskrivet de sakkyndige gav henne, utarbeidet av Justis- og politidepartementet, opplyses også dette. Det fremgår videre at det den tiltalte forteller, kan bli brukt i rettssaken. Heller ikke det at de sakkyndige har trukket slutninger ut fra tiltaltes opptreden i retten, hvor hun pliktet å være til stede, krenker vernet mot selvinkriminering.

- (43) Også det at en siktet person blir lurt til å forklare seg, kan føre til at det aktuelle beviset ikke kan føres, jf. Rt. 1999 side 1269. Denne saken er ikke av en slik karakter. Det fremgikk av de sakkyndiges mandat, som også var tilgjengelig for forsvareren, at det inngikk å vurdere tiltaltes atferd og psykiske og sosiale funksjonsevne, samt at diagnosesystemet ICD 10 skulle benyttes. Dette omfatter personlighetsforstyrrelser.
- (44) En annen innvending mot de sakkyndiges innhenting av grunnlagsmateriale, er at de har undersøkt sannhetsgehalten i tiltaltes utsagn om utenforliggende og til dels bagatellmessige forhold, og trukket slutninger uten først å forelegge for tiltalte det de har funnet. Det er særlig fremhevet at de underbygget at hun lett tyr til løgn med at hun i tingretten sa at det ikke var mulig å få tak i vannfast øyensminke i fengselet, til tross for at de sakkyndiges undersøkelser viste at det var mulig å bestille slik sminke. De sakkyndige har også undersøkt vitnemålet hennes for å se om hun snakker sant om at hun hadde gode karakterer, og lagt vekt på at hun i én sammenheng uttalte at hun hadde hørt at hun har en halvbror som var prest i Vatikanet, mens hun i en annen sammenheng opplyste at hun ikke hadde søsken.
- (45) De sakkyndiges undersøkelser av tilgangen til sminke i fengselet vitner om en iherdighet som etterlater et inntrykk av manglende distanse til saken. Når dette ble så sterkt fremhevet i foredraget, burde også resultatet av undersøkelsen vært forelagt tiltalte. De sakkyndige tilbød riktignok allerede i tingretten å presentere nærmere grunnlaget de hadde for sine konklusjoner, uten at forsvareren verken da eller senere bad om å bli forelagt dette. Den manglende kontradiksjonen er likevel uheldig. Jeg kommer tilbake til hvilken betydning dette skal få.
- (46) Den siste innvendingen mot grunnlaget for de sakkyndiges konklusjoner, særlig om at tiltalte ikke forholder seg til sannheten, er at de har vektlagt tingrettens domsgrunner der den har domfelt for postene II til IV i tiltalebeslutningen. Dermed bygget de på faktum som tiltaltes forsvarer tok sikte på å bestride under straffutmålingen, og som derfor ikke var endelig avgjort. Til dette har aktor replisert at de rettspsykiatrisk sakkyndige skal bygge på eget skjønn og at det ikke gjelder strafferettslige beviskrav, at mye i tingrettens dom er ubestridt, og at diagnosene var satt før tingrettens dom forelå. Jeg legger særlig vekt på at det ikke har vært avgjørende for de sakkyndiges vurdering at tingretten fant de aktuelle forholdene bevist.
- (47) Jeg går så over til å vurdere angrepene på innholdet og formen i de sakkyndiges forklaring for lagretten.
- (48) Tiltalte ved forsvareren har gjort gjeldende at lagretten er blitt utilbørlig påvirket. Det er blant annet vist til Rt. 2005 side 1702, hvor Høyesterett kom til at en lagmann i sin uttalelse om bevisene i rettsbelæringen hadde overskredet grensen for tilbørlig påvirkning. Høyesterett la vekt på at han trakk inn forhold som ikke kunne overprøves, og at det var tale om et utsagn gitt med betydelig tyngde og overbevisningskraft. Tilsvarende er det, som jeg allerede har vært inne på, i vår sak gjort gjeldende at det følger av oppnevningen som sakkyndig, og av at de sakkyndige følger rettssaken vendt mot salen, at de får en meget stor autoritet. I dette tilfellet kom de med sterke negative karakteristikk av tiltalte – og det gjøres gjeldende at dette dreide lagrettens oppmerksomhet bort fra bevisene og mot tiltaltes manglende troverdighet. Betydningen av dette ble forsterket ved at også lagmannen i sin rettsbelæring fokuserte på tiltaltes troverdighet.

(49) Forsvareren har særlig trukket fram følgende punkter i forklaringen, som han mener gir grunnlag for anførselen om utilbørlig påvirkning:

(50) Under kriteriet "overfladisk" er ett av kulepunktene "forsøker å fremstå i et fordelaktig lys". Det er her de sakkyndige viser til at "hun sier hun har gode karakterer og har vært innstilt som beste elev, mens karakterboken viser under middelsskår for dem som har bestått. Hun har ni som tilstrekkelig, syv karakterer godt og fem meget godt, deriblant meget godt for innføring i medikamentlære". Det sentrale i denne sammenheng er det siste utsagnet, som hevdes å være et partsinnlegg i og med at tiltalen gjelder bruk av medikamenter ved gjennomføring av drap.

(51) Videre har forsvarer særlig trukket fram gjennomgåelsen av kriteriet "løgnaktig og svikefull". Lysbildet ser slik ut:

"Løgnaktig/svikefull

- **Manipulerer uten å ta hensyn til andres rettigheter**
- **Forvrenger sannheten**
- **Bedrar selvsikkert og uten åpenbar angst**
- *Er en bedrager eller 'bondefanger'*
- *Nytelse av å lure andre"*

(52) I tilknytning til dette uttalte den sakkyndige at personer under dette punkt karakteriseres av at de lyver, lurer og bedrar for å oppnå egne formål – penger, sex, makt etc. Forsvareren fremhever at dette gir sterke føringer på vurderingen av tiltaltes troverdighet.

(53) Videre fremheves det også i denne sammenhengen at de sakkyndige for å illustrere at kriteriet er oppfylt, har vist til tingrettens domspremisser. Dette, anfører forsvareren, er en omgåelse av straffeprosessloven § 362 tredje ledd, hvor det heter at det som regel bare er slutningen i den påankede dommen som skal leses opp før lagretten har avgjort skyldspørsmålet. Poenget er at opplysningene om tingrettens dom innebærer at lagretten blir eksponert for negativ informasjon om tiltalte som de ikke skulle hatt før under straffutmålingen.

(54) Endelig mener forsvareren at når de sakkyndige kommer med et partsinnlegg når de under kriteriet "tar ikke ansvar for egne handlinger" opplyser at de som oppfyller dette kriteriet – slik de mener tiltalte gjør – skylder på andre og helt benekter å ha utført handlingene.

(55) Aktor har, for så vidt gjelder anførselen om omgåelse av straffeloven § 362 tredje ledd, vist til at Høyesteretts ankeutvalg i Rt. 2015 side 302 avsnitt 29 under henvisning til Rt. 2013 side 1501 mente det ikke var en saksbehandlingsfeil at det ble dokumentert fra tingrettens domspremisser om deler av saken hvor skyldspørsmålet ikke var gjenstand for ankebehandling i lagmannsretten. Det var med andre ord ikke uriktig at lagretten fikk informasjon om deler av domspremissene i tingrettens dom hvor skyldspørsmålet ikke skulle prøves på ny. Dette er jeg enig i.

(56) For øvrig har aktor særlig imøtegått disse innvendingene mot innholdet i og formen for de sakkyndiges presentasjon ved å understreke at de sakkyndige uttrykkelig sier at de ikke har tatt stilling til tiltaltes skyld, at de ikke går inn på de sentrale bevisene, at tiltaltes

behandlende psykolog gav en lengre forklaring som pekte i en annen retning, og at det også var annen bevisføring om begge ektefellene.

- (57) Jeg har ikke vanskelig for å se at man her opererer i et krevende farvann, hvor de sakkyndige bør begrunne og forklare sine diagnoser, men dermed kan komme i skade for å påvirke lagrettens bevisbedømmelse og troverdighetsvurdering i større grad enn det er grunnlag for. Som nevnt sitter jeg med et inntrykk av at de sakkyndige i saken her ikke har opptrådt med den distanse som hører til sakkyndigrollen.
- (58) Som også forsvareren har fremholdt, må imidlertid prosessen vurderes i sin helhet ved avgjørelsen av om tiltalte har fått en rettferdig rettergang. Det er da på sin plass å undersøke både rettsbelæringen og domsgrunnene.
- (59) I denne saken foreligger utskrift av rettsbelæringen. Her fremgår det at lagmannen først har redegjort for prinsippene for bevisbedømmelse og for jussen, og deretter gjennomgått bevisene. Han foreslår at lagretten inntil videre legger til side blant annet vitners og sakkyndiges forklaringer om tiltaltes psykiske helse og først gjennomgår bevisene. Deretter gjennomgår han tiltaltes forklaring, og forhold av betydning for troverdigheten av den. Utskriften av dette går over fire sider uten at de sakkyndige eller forholdene de særlig fremhevet, er nevnt. Lagmannen peker på at først når samtlige bevis er vurdert, kan lagretten trekke inn om slett etterforskning har påvirket bevisbildet til tiltaltes ugunst, og vitnene som har hatt meninger om tiltaltes skyld eller uskyld. Etter å ha trukket fram noen av de aktuelle vitnene, uttaler lagmannen følgende:
- "Først helt til slutt mener jeg da, bør dere trekke inn de sakkyndiges vurderinger om tiltaltes psykiske helse. Selvsagt bortsett fra dette med at A er strafferettslig tilregnelig, det er det ikke noe tvil om og det er et ufravikelig vilkår. De sakkyndige er oppnevnt av lagmannsretten og har et mandat, og jeg legger til grunn at de har forsøkt å besvare mandatet etter beste evne, og Den rettsmedisinske kommisjonen har ikke hatt merknader til deres arbeid. De fortjener også å bli møtt med respekt. Jeg tror jeg stopper der."**
- (60) Etter dette redegjør lagmannen for saksbehandlingen for lagrettens rådslagning.
- (61) Som det fremgår, har de sakkyndiges forklaring ingen sentral plass i lagmannens rettsbelæring, og han sier heller intet om innholdet i erklæringen.
- (62) Hva de enkelte lagrettemedlemmer legger vekt på, får man ikke noe direkte svar på. Men Høyesterett har uttalt at det som legges til grunn om den straffbare handlingen i premissene for straffutmålingen – som foretas av de tre fagdommerne og et utvalg på fire av de ti lagrettemedlemmene, jf. straffeprosessloven § 376 e – normalt må antas også å gi uttrykk for lagrettens syn når det ikke er holdepunkter for annet, se Rt. 2009 side 750 avsnitt 73.
- (63) I vår sak baserer denne begrunnelsen seg på rent faktiske forhold. Det er vektlagt at situasjonen mellom ektefellene var dårlig, at A ble svært oppbragt over at ektemannen uventet støttet kommunen under fylkesnemndas behandling av spørsmålet om omsorgsovertakelse av ekteparets barn 22. mars 2013, og at A dagen etter kjøpte den kaffekverna hvor det senere ble funnet rester av medisiner. Videre trekkes det fram at A tirsdag 26. mars kjøpte en bensinkanne, to pakker lange fyrstikker og engangshansker, og samme dag fylte diesel på kannen. Det bemerkes at det ble funnet diesel i bilen der ektemannen satt, men ikke sot i lungene hans, slik at han antakelig var død før bilen ble

påtent. Lagmannsretten legger videre til grunn ut fra vitneobservasjoner at avdøde var i live tirsdag ettermiddag, i strid med forklaringen til tiltalte og barna. Videre trekkes det fram et annet vitne som opplevde barna som stille og apatiske tirsdag kveld, annerledes enn de pleide å være. Det pekes på at Folkehelseinstituttet har påvist rester av forskjellige legemidler i blodet til avdøde, og at samtlige av virkestoffene med unntak av ett er påvist i kaffekverna tiltalte kjøpte lørdag 23. mars. Rester av legemidler ble funnet i drikkeglasset på avdødes soverom, en saftflaske, to kolber til presskanner og en melkesteamer. Lagmannsretten finner det utvilsomt at A på en eller annen måte har besørget at ektemannen inntok medikamentene sammen med alkohol. Den kan ikke fastslå nøyaktig når medikamentene ble gitt til ham, men legger til grunn at han kan ha vært passivisert opp mot omkring et døgn. A hadde hånd om telefonen hans senest fra mandag kveld. Teletekniske undersøkelser viser at den lå i ro uten aktiv bruk fra mandag 25. mars kl. 22.30 til like før kl. 03.00 onsdag 27. mars. Da begynte den å bevege seg mot parkeringsplassen hvor bilen ble oppdaget. Den gikk av nett kl. 03.15 på grunn av brannen i bilen.

- (64) Dette er altså den felles redegjørelsen for det faktiske grunnlaget for straffutmålingen, og man ser at den så å si utelukkende bygger på de tekniske bevis. Tiltaltes personlighetsforstyrrelser og troverdighet trekkes ikke inn. Jeg nevner for ordens skyld at det var foretatt nye tekniske analyser etter tingrettens dom, og at det da, i motsetning til i tingretten, ble funnet større samsvar mellom restene av medikamenter i de beslaglagte gjenstandene og i avdødes blod.
- (65) I denne saken består domspremissene i tillegg av en begrunnelse fra fagdommerne for hvorfor de avviser hypotesen om selvdrap. Denne delen av begrunnelsen avsluttes med at personlighetsforstyrrelsen de sakkyndige har diagnostisert, er egnet til å forklare tiltaltes handlemåte. Denne egne begrunnelsen fra fagdommerne, som for øvrig normalt ikke er nødvendig, jf. Rt. 2011 side 172 avsnitt 30, kaster ikke lys over lagrettens vurdering, og jeg tillegger den mindre betydning.
- (66) På denne bakgrunn mener jeg at selv om jeg under drøftelsen av forsvarers innsigelser er kommet til at det hefter en del betenkeligheter ved sakkyndigbeviset i denne saken, er det ut fra rettsbelæringen og domsgrunnene ikke noe som tyder på at dette har ført til at rettergangen, sett under ett, strider mot retten til en rettferdig rettergang etter Grunnloven § 95 og EMK artikkel 6. Jeg kan derfor ikke se at sakkyndigbeviset må føre til opphevelse av dommen.
- (67) Jeg går avslutningsvis over til å vurdere om det er andre forhold som må lede til opphevelse.
- (68) I henhold til plenumsdommen i Rt. 2009 side 750, skal spørsmålet til lagretten inneholde en kort beskrivelse av hvordan den straffbare handlingen er begått, se avsnitt 64, og det skal være utformet så konkret at de gir informasjon om hva lagretten har funnet bevist, se avsnitt 70. I saken her ble lagretten stilt følgende hovedspørsmål:

"Er tiltalte A skyldig i å ha forvoldt en annens død?"

Grunnlag er følgende forhold:

I tidsrommet fra natt til tirsdag 26. til onsdag 27. mars 2013 på X, drepte hun sin ektefelle B ved vold, brann eller på annen måte."

- (69) Spørsmålet er svært åpent ved at det ikke sier noe om fremgangsmåten for drapet. Slik denne saken lå an, mener jeg likevel at dette ikke innebærer at dommen må oppheves. Tema i saken var som nevnt utelukkende om det var tale om et drap som tiltalte var skyldig i, eller selvdrap. At noen i lagretten kan ha stemt ja ut fra en tanke om at tiltalte ved sin handlemåte er skyld i ektefellens selvdrap, mener jeg kan utelukkes ut fra hva som fremkom i rettsbelæringen og av domsgrunnene. Sistnevnte gir tiltalte klar beskjed om hva hun er dømt for og hvorfor hun er dømt. Det gjelder selv om ikke alle enkeltheter rundt gjennomføringen av drapet er klarlagt.
- (70) Jeg kan heller ikke se at det er holdepunkter for anførselen om at det er lagt til grunn et uriktig beviskrav. I rettsbelæringen gjøres det grundig rede for at det enkelte medlem av lagretten må være overbevist om at tiltalte drepte ektefellen. Det presiseres at de må være sikre for å svare ja på at tiltalte er skyldig. Selv om domsgrunnen ikke gir svar på alle enkelthetene vedrørende drapshandlingen, er det ikke noe i domsgrunnene som tyder på at man ikke har anvendt riktig beviskrav.
- (71) Etter dette stemmer jeg for denne

D O M :

Anken forkastes.

- (72) Dommer **Bårdsen:** Jeg er idet vesentlige og i resultatet enig med førstvoterende.
- (73) Dommer **Falch:** Likeså.
- (74) Dommer **Matheson:** Likeså.
- (75) Dommer **Skoghøy:** Likeså.
- (76) Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne

D O M :

Anken forkastes.

Riktig utskrift bekreftes: